

МАКЕДОНСКО НАУЧНО ДРУШТВО - БИТОЛА
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

MACEDONIAN SCIENCE SOCIETY - BITOLA
REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA

MSS - BITOLA • MNT - BITOLA • CONTRIBUTIONS/ПРИЛОЗИ 26 • 2019

ISSN 0420-0950

ПРИЛОЗИ CONTRIBUTIONS

26

МАКЕДОНСКО НАУЧНО ДРУШТВО – БИТОЛА
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ISSN 0420-0950

ПРИЛОЗИ CONTRIBUTIONS

БИТОЛА, 2019

ПРИЛОЖИ

– списание за научни и стручни трудови
Год. XV, Бр. 26, декември 2019 г.

Издавач:

Македонско научно друштво – Битола

За издавачот:

проф. д-р Марјан Танушевски, претседател

copyright © МАКЕДОНСКО НАУЧНО ДРУШТВО – БИТОЛА, 2019

Главен уредник:

проф. д-р Марјан Танушевски

Одговорен уредник:

проф. д-р Сашо Кочанковски

Претседател на Уредувачки совет:

проф. д-р Даниела Андоновска-Трајковска

Членови на Уредувачки совет:

проф. д-р Сашо Кочанковски

доц. д-р Невена Груевска

Весна Мундишевска-Велјановска

Петре Димовски

СОДРЖИНА

Александар Трајковски Пристап 360° повратна информација	5
Марија Младеновска Димитровска Мобинг на работното место кај наставниот кадар	11
Славица Наумовска Естетското арт изразување како психо-едукативен пристап и стимулатор за намалување на агресивни реакции кај адолесцентите	21
Јованка Денкова Приказни што боцкаат	31
Весна Мундишевска-Велјановска „Кафе, чај и првено небо“ од Даниела Андоновска-Трајковска – филозофско-поетски наратив кој ја торпедира парализираната квинтесенција на живеењето	39
Милица Димитријовска-Радевска Патувањето како студија на свесноста за себството	47
Елизабета Јончиќ Природата како раскажувачки симбол на животот и смртта во „Пасквелија“ од Живко Чинго	55

Јованка Денкова¹

ПРИКАЗНИ ШТО БОЦКААТ

Апстракт: Во оваа статија се осврнуваме кон еден многу важен сегмент во книжевноста за деца и млади. Ќе се разгледува односот деца: баби/дедовци во книжевноста за деца и млади, значењето на постарите (баби и дедовци) во животот на внуците, стереотипите кои владеат во литературата за оваа постара генерација, активностите кои ги имаат со своите внуци и со кои учествуваат во нивното растење и созревање, како и проблемите со кои се соочуваат современите семејства и сè она што од современото живеење се рефлектира и врз животот на најмладите.

Клучни зборови: баби/дедовци, внуци, книжевност за деца, Даница Фичорска.

ВОВЕД

Пред нас го имаме романот „Боцкаво лето“ објавен пред релативно кратко време, поточно во 2018 година. Ова е втор објавен роман на Даница Фичорска по романот „Приказна за старата дама“.

Самиот наслов на романот е доволно индикативен да ја заинтригира љубопитноста на читателот за да му посвети внимание на овој роман. Драматичната фабула на романот „Боцкаво лето“ е поделена на 48 глави низ кои експлицитно е насликан односот меѓу бабата и нејзините внуци кои престојуваат кај неа, за време на летниот распуст. Гледан на тој начин, романот претставува своевиден дневник на бабата Дона за поминатиот распуст со внуците во нејзиниот дом, зашто кога ќе го прочитае романот, тој ќе нè наврати во едно време, одамна заминато, а така блиско. Романот ни ги донесува сеќавањата на нашето сопствено детство, на оние денови кога ослободени од надзорот на родителите се впуштаме во најразлични авантури и немирлаци. Така сфатен, романот претставува слика на детското живеење, во едно маало, среде летните горештини, кога и птиците мируваат – но не и децата. Но, гледан во глобална смисла, романот донесува пред нас повеќе животни судбини, но и животни вистини.

РЕЛАЦИЈА ВНУЦИ-БАБИ/ДЕДОВЦИ

По прочитот на романот паѓа во очи една посебно вредна негова карактеристика, за која би проговориле во оваа прилика. Имено, станува збор за односот или релацијата деца-возрасни. Кога говориме за возрасни, во случајот со романот на Даница Фичорска, мислиме на една повозрасна генерација, но се чини најважна во животот на децата, а тоа се нивните баби и дедовци. Денес во светот се забележува појавата на сè поголем број студии посветени на овој однос, од причина што сите педагози, психолози, родителите и сите релевантни фактори во животот и развојот на младите генерации, се согласуваат со тврдењето дека присуството на постарите е исклучително важно за правилниот психофизички, емоционален или когнитивен развој на децата. Важноста на бабите и дедовците е посведочена со примери кои постојат и во Библијата и кои сведочат за

¹ Проф. д-р Јованка Денкова, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Филолошки факултет,
E-mail: jovanka.denkova@ugd.edu.mk

блиската врска баби/дедовци-деца. Конкретно, овде би ја спомнале приказните за Јаков кој на смртната постела ги благословил своите внуци.²

Во глобална смисла, во книгите за деца и млади во светската литература најчесто преовладува една стереотипна слика за постарата генерација. Имено, тие најчесто се претставени како повозрасни луѓе, со побелена коса, кои во домот најчесто можат да се сретнат седнати во нивните фотелји, без некоја особена активност или преокупација. Но, за среќа тоа почнува да се менува.³ Наспроти востановеното мислење за постарите, како белокози луѓе кои седат во столица за нишање, печат колачи, играат топка со внуците не учествуваат во некои полесни активности, не носат некои позначајни одлуки, во поново време сè повеќе се потенцира дека постарите не мора секогаш да бидат стари и нивната хронолошката возраст не треба да биде мерило. Едноставно, станувањето баба или дедо, тие го опишуваат како една животна транзиција предизвикана заради пристигањето на друг член на фамилијата.⁴

Спроведените студии покажуваат, а тоа се докажува и низ романот на Фичорска, дека во животот на внуците повеќе се вклучени постарите од таткова страна, а доколку се прави понатамошна родова анализа, се гледа дека бабите, за разлика од дедовците, го заземаат централното место.

Се поставува прашањето за релаксираната меѓусебна врска меѓу бабите и внуците. Од причина што бабите и дедовците немаат одговорност за едукација на своите внуци, нивната меѓусебна врска е поопуштена и тие се потолерантни за разлика од родителите. Од причина што постарите немаат толкав притисок за својата иднина, тие се порасположени да уживаат во сегашноста и да ги ценат задоволствата на секојдневието, меѓу кои е и грижата за внуците, како и организирањето на разновидни заеднички активности со нив.⁵ Од направената анализа за тоа кој тип на активности се најзастапени во романот „Боцкаво лето“, се гледа дека нив ги има четири вида:

1. активности базирани на јазикот (читање и прераскажување приказни на најмалата внука Уна). Овде спаѓа и оној обид на баба Дона да ги натера другите повозрасни внуци да читаат лектира на секојдневна база;
2. Активности базирани на технологијата (компјутери, телевизија), во романот изостануваат, освен примерот кога баба Дона со помош на девојчето Бисера (од маалото) преку интернет ќе се обиде да ја пронајде ќерката на Костадин, и
3. физички активности (прошетки, вежби, ангажманот на баба Дона околу игралиштето),
4. но и културни активности (организирање на избор за мис во маалото и сл, културни настани)

Но, овде се поставува и едно друго прашање, односно колку бабите и дедовците имаат социјален живот.⁶ Во случајот со баба Дона, се гледа дека таа редовно пие кафе со

² Ljubov Ben-Nun, Interaction between Grandchildren and Their Grandparents (Book), <https://www.researchgate.net/publication/330082834>, 19.01.2019

³ Peter K. Smith, Grandparents&Grandchildren, The Psychologist, Vol.18, No.11, 2005, p.684-687, преземено од <https://thepsychologist.bps.org.uk/volume-18/edition-11/grandparents-and-grandchildren>, 19.01.2019

⁴ Robert M. Beland, Terry L. Mills, Positive Portrayal of Grandparents in Current Children's Literature, Journal of family issues, July 2001, https://www.researchgate.net/publication/249708126_Positive_Portrayal_of_Grandparents_in_Current_Childre_n%27s_Literature, 19.01.2019

⁵ Martina Smorti, Reinhard Tschiesner, Alessandra Farneti, Grandparents-Grandchildren Relationship, Procedia – Social and Behavioral Sciences 46, 2012, p.895-898.

⁶ Phyllis Winet Barnum, The Aged in Young Children's Literature, Language Arts, Vol.54, No.1, January, 1977, стр. 29, преземено од https://www.researchgate.net/publication/234648587_The_Aged_in_Young_Children%27s_Literature, 19.01.2019.

пријателките и сосетките, или барем така било пред пристигнувањето на внуците, значи има сосема коректна и солидна комуникација со соседите, како и тоа дека посетува културно-уметнички настани (настапи на хорот, литературни случувања и сл.). Се разбира, сето тоа се поместува од темел со доаѓањето на внуците во нејзиниот дом.

Зборувајќи за улогата на постарите како едукатори, овде би ја потенцирале нивната улога како едукатори за физичкото здравје, но и за културното и ментално здравје на внуците. Имено, тие преку комуникацијата со децата која ја остваруваат и преку раскажувањето на приказни, од една страна можат да им помогнат на децата во учењето, а од друга страна да ги запознаат со предците, културата и религијата. При оваа едукативна мисија, постарите како да ги надминуваат негативните искуства, зашто се во последната етапа од животот, па тие можат да ги заштитат внуците од лоши влијанија и однесување, да придонесат за развој на нивните социјални вештини со активности во слободното време.⁷ Се разбира, не треба да се занемари и фактот дека тие поседуваат домашни вештини, што младите (родителите на децата или самите деца) ги немаат. Во случајот со главниот лик/ наратор-баба Дона, евидентно е дека таа и чита приказни само на најмалата внука Уна, додека пак останатите внуци успева да ги натера да читаат лектури.

Импактот на бабата е евидентен и при градењето на навики поврзани со исхраната, однесувањето и физичките активности. Имено, бабите/дедовците имаат можност да влијаат врз исхраната на внуците и на тој начин да го обликуваат нивното однесување, позитивни емоции, а пред сè, здравиот начин на исхрана.⁸ Баба Дона, сфаќа дека на децата мора да им се постават граници, па воведува еден интересен метод во секојдневното живеење со внуците наречен Стратегија на летниот распуст, кој децата пак, го нарекуваат Рапорт. Таа неуморно ќе ги запишува нивните активности, кои ќе ги оценува со плус и минус, за да постепено и успее да создаде навика кај децата како во однос на хигиенските навики, во однос на јадењето, и читањето лектура.

Овде би се осврнала и на фактот дека грижата за децата од страна на постарите, за семејствата може да значи голем бенефит, во смисла на поголема финансиска стабилност и физичко и емоционално здравје, како за децата, така и за постарите.⁹ Ben-Nun посочува и други позитивни придобивки за постарите од врската со внуците, како што е позитивното влијание врз нивното психолошко здравје. Грижата за децата ги прави постарите посреќни и тие уживаат во животот повеќе од порано. На тој начин, се одржува и нивното ментално здравје, особено како начин да ја победат осаменоста и депресијата. Во конкретниов случај со баба Дона и нејзините внуци, евидентно е и нивното влијание врз неа, зашто на крај и тие почнуваат да ја оценуваат нејзината грижа за себе и својот изглед.

Но, гледајќи ја пошироката слика, ќе се види дека во романот е прикажана и една друга слика, во која како во романот „Големи и мали“ од Бошко Смаќоски, свое место ќе најдат и возрасните, со сите нивни позитивни и негативни особини. Имено, поделеноста на децата на горно и долно маало, се пренесува и кај возрасните, за да ескалира до уништување на заедничкото игралиште на кое се собираат децата во летните

⁷ Muhammed Yusuf, Grandparents As Educators: A study of Socio-Cultural and Religion perspectives, Procedia –Social and Behavioral Sciences, 140, 2014, p.337-342.

https://www.researchgate.net/publication/270846296_Grandparents_as_Educators_A_Study_of_Socio-cultural_and_Religion_Perspectives

⁸ Ljubov Ben-Nun, Interaction between Grandchildren and Their Grandparents (Book), <https://www.researchgate.net/publication/330082834>, 19.01.2019

⁹ Moon Choi, Ginny Sprang, Jessica G. Eslinger, Grandparents Raising Grandchildren: A synthetic review and theoretical model for interventions, Family&community health, April 2016, https://www.researchgate.net/publication/318760343_Grandparents_raising_grandchildren_A_synthetic_review_and_theoretical_model_for_interventions, 19.01.2019

денови. Бабата Дона активно се вклучува во борбата за сеопшто добро, како на внуците, така и на улицата, борбата за создавање на ново оградено игралиште за помалите деца.

Во романот е зафатена и темата на проблемите со кои се соочуваат современите семејства, причините за нивното распаѓање, како што е примерот со семејството на девојчето Бисера, кое најсилно ги чувствува последиците од недоразбирањата меѓу родителите. За среќа, баба Дона со своите енергични внуци се јавува како помошник и во семејните односи на соседите, па роденденот на Бисера среде разводот на родителите, нема да помине незабележано. За среќа, во овој случај, љубовта и меѓусебната почит и приврзаност на родителите, сепак ќе надвлее над искушенијата на животот.

Авторката Фичорска во романот „Боцкаво лето“ ја зафаќа е и темата на масовното иселување на младите брачни парови во потрага по подобар живот преку приказ на семејството на соседот Костадин.

Завршува летниот распуст, во маалото се спушта мир и тишина, а на повозрасните почнува да им недостига детската врева и немирлаци од кои преку летото немало мир. Овде авторката мошне умешно ја вметнува приказната за повторното составување на родителите на Бисера, па преку приказната на таткото нè носи во Либија, и неговото опасно патување во потрага по љубовта. Втората приказна во овој роман е епизодата од младоста на соседот Костадин, со кого баба Дона има заострени соседски односи, токму заради внуците, со изгубената и повторно пронајдена ќерка која доаѓа од далечната Австралија.

И така, преку едно боцкаво лето, во кое секојдневно имало многу „боцки“ од страна на децата кои не ги оставале постарите од нив ниту за миг да го тргнат погледот, авторката, ни ги прикажува колективните меѓучовечки односи, прикажани низ нејзината визура, но секогаш на страната на доброто, убавото, а пред сè, на страната на љубовта.

ЗАКЛУЧОК

Во овој научен труд се обидовме да одговориме на прашањето за важноста од присуството на бабите и дедовците во животот на нивните внуци. За постигнување на таа цел, најпрвин се осврнавме на студии на таа тема во светски рамки, на истражувања во различни држави. Компаративниот пристап на таа литература покажа дека влијанието на бабите/дедовците во животот на нивните внуци е огромно и пред сè - позитивно. Меѓу овие две генерации лесно се воспоставува интергенерацииска врска, а како најголема причина за тоа е отсуството на притисокот кај постарата генерација од обврските и стресовите кои ги носи секојдневниот живот. Беше елаборирано дека заради отсуството на родителскиот авторитет, бабите/дедовците лесно стануваат доверувачи и пријатели на своите внуци, имаат заеднички активности (јазични и физички), им помагаат во социјализацијата, градењето на семејни модели на кои можат да се угледаат и сл. Оттука, како императив ни се наметна идејата да се истражи присуството на бабите/дедовците во книжевноста за деца и нивното влијание врз младите читатели.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Barnum, Ph. W. (1977). *The Aged in Young Children's Literature*, Language Arts, Vol.54, No.1, p. 29, преземено од https://www.researchgate.net/publication/234648587_The_Aged_in_Young_Children%27s_Literature, 19.01.2019.
2. Beland, R.M., Mills, T.L. (2001). *Positive Portrayal of Grandparents in Current Children's Literature*, Journal of family issues, july 2001,

- https://www.researchgate.net/publication/249708126_Positive_Portrayal_of_Grandparents_in_Current_Children%27s_Literature, 19.01.2019
3. Ben-Noun, Lj. (2019). *Interaction between Grandchildren and Their Grandparents* (Book), <https://www.researchgate.net/publication/330082834>, 19.01.2019
 4. Choi, M., Sprang, J., Eslinger, J.G. (2016). *Grandparents Raising Grandchildren: A synthetic review and theoretical model for interventions*, Family & community health, April 2016, https://www.researchgate.net/publication/318760343_Grandparents_raising_grandchildren_A_synthetic_review_and_theoretical_model_for_interventions, 19.01.2019
 5. Constant, H. (1977). *The Image of Grandparents in Children's Literature*, Language Arts, 1977 https://www.jstor.org/stable/41404475?seq=1#page_scan_tab_contents, 22.01.2019
 6. Goodsell, T.L., Bates J.S. and Behnke, A.O. (2011). *Fatherhood Stories: Grandparents, grandchildren and gender differences*, Journal of Social and Personal Relationships, 28 (1), p. 134-154, https://www.researchgate.net/publication/232751261_Fatherhood_stories_Grandparents_grandchildren_and_gender, 19.01.2019
 7. Reynolds, S.A., Fernald, L., Deardorff J., and Behrman, J.R. (2018). *Family structure and Child Development in Chile: A Longitudinal Analysis of household transitions involving fathers and grandparents*, Demographic Research, Vol.38, 2018, p.1777-1814, https://www.researchgate.net/publication/325427529_Family_structure_and_child_development_in_Chile_A_longitudinal_analysis_of_household_transitions_involving_fathers_and_grandparents, 19.01.2019
 8. Smith, P.K. (2005). *Grandparents & Grandchildren*, The Psychologist, Vol.18, No.11, p.684-687, преземено од <https://thepsychologist.bps.org.uk/volume-18/edition-11/grandparents-and-grandchildren>, 19.01.2019
 9. Smorti, M., Tschiesner, R., Farneti, A. (2012). *Grandparents-Grandchildren Relationship*, Procedia – Social and Behavioral Sciences 46, 2012, p.895-898.
 10. Yusuf, M. (2014). *Grandparents As Educators: A study of Socio-Cultural and Religion perspectives*, Procedia – Social and Behavioral Sciences, 140, 2014, p.337-342. https://www.researchgate.net/publication/270846296_Grandparents_as_Educators_A_Study_of_Socio-cultural_and_Religion_Perspectives

